

ASW Bachelorproject 2008 – 2009

Eindrapportage

Het effect van interetnisch contact van allochtone middelbare scholieren op beeldvorming over autochtonen

Naam: Jennifer Bloemberg, studentnummer: 3025551

Cursus: Bachelorproject ASW: 200600007, 200600008

Begeleidster: Mieke Maliepaard

Tweede beoordelaar: Paul Hustinx

Datum: 30 Juni 2009

Inhoudsopgave**Pagina:**

1.	Inleiding	2
2.	Probleemstelling	4
	2.1 Doelstelling en relevantie	4
	2.2 Interdisciplinaire ASW-benadering	5
	2.3 Vraagstelling	5
3.	Theoretische verantwoording	7
	3.1 Beeldvorming	7
	3.1.1 Stereotype beeldvorming	7
	3.1.2 Beïnvloeding van beeldvorming	8
	3.2 De contacttheorie	9
	3.2.1 De contacttheorie vanuit de context van de school	10
	3.2.2 Eerdere onderzoeken op scholen	10
	3.3 De contacttheorie vanuit het minderhedenperspectief	12
	3.4 Conclusies	13
4.	Methodologische verantwoording	16
	4.1 Onderzoeksinstrument	16
	4.1.1 Selectie van onderzoekseenheden	16
	4.1.2 De steekproef	17
	4.1.3 Interretnisch contact	18
	4.1.4 Beeldvorming	19
	4.1.5 Controlevariabelen	20
	4.1.6 Gemiddelde waarden	21
5.	Resultaten	24
	5.1 Correlaties	24
	5.1.1 Correlaties tussen de afhankelijke variabelen	24
	5.1.2 Correlaties tussen de onafhankelijke variabelen	25
	5.1.3 Correlaties tussen afhankelijke en onafhankelijke variabelen	25
	5.2 Multipele regressie	27
	5.2.1 Positieve stereotypering	27
	5.2.2 Negatieve stereotypering	29
	5.2.3 Extreem negatieve stereotypering	30
	5.2.4 Houding tegenover Nederlanders	31
6.	Conclusie	33
7.	Discussie	36
8.	Referenties	39
9.	Bijlagen	43

1. Inleiding

Als gevolg van verschillende sociale, culturele en economische ontwikkelingen waaronder internationale migratie, is de bevolkingssamenstelling van West-Europese landen de afgelopen decennia drastisch veranderd. Zo is er ook in Nederland meer diversiteit ontstaan, wat heeft geresulteerd in spanningen tussen etnische groepen die de laatste jaren steeds zichtbaarder zijn geworden. Na de komst van Pim Fortuyn is het ongenoegen over etnische minderheden sterker naar voren gekomen. Deze tendens heeft zich voortgezet na onder andere de aanslagen van 11 september, het voortdurende Palestijns-joodse conflict en de moord op Theo van Gogh. In het Nederlandse publieke debat komen onderwerpen over etnische minderheden regelmatig naar voren (Gijsberts & Dagevos, 2005).

De hoge concentratie van etnische minderheden in bepaalde wijken wordt steeds vaker gezien als een probleem in Nederland. Allochtone bevolkingsgroepen leven vaak geconcentreerd in stadswijken bij elkaar en bij veel van deze minderheden is er sprake van een sociaaleconomische achterstand. Doordat deze groepen geconcentreerd bij elkaar leven is het aantal achterstandswijken waar een groot percentage van allochtone afkomst leeft in Nederland opgelopen (Schnabel et al., 2005). Vooral in grote steden als Amsterdam en Rotterdam zijn deze wijken te vinden. De samenstelling van deze buurten heeft gevolgen voor de scholen die in deze achterstandswijken staan. De schoolpopulatie bestaat vaak voor meer dan 80% uit allochtone leerlingen. Deze percentages gelden als een criteria voor de zogenaamde 'zwarte school' (Schnabel et al., 2005). Op zwarte scholen komen allochtone kinderen en jongeren weinig in contact met autochtonen, waardoor zij minder sociaal geïntegreerd zijn (Vermeulen, 2001; Latten, 2005).

Scholen worden gezien als een belangrijk sociaal veld voor het creëren van sociale cohesie. Het is een plek waar leerlingen van verschillende etnische en religieuze achtergronden elkaar kunnen ontmoeten. Zij kunnen elkaar hier beter leren kennen en beelden die ze hebben over elkaar aanpassen. Dit onderzoek gaat over interetnisch contact en stereotype beeldvorming van allochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs over Nederlanders. Uit meerdere onderzoeken is gebleken dat interetnisch contact leidt tot een afname van vooroordelen tussen verschillende etnische groepen (Allport, 1954; Forbes, 1997; Hamberger & Hewstone, 1997; Pettigrew, 1998;

Pettigrew & Tropp, 2006). Er is echter nog niet onderzocht over of dit ook voor minderheidsgroepen in Nederland geldt.

Getracht wordt een bijdrage te leveren aan de kennisvorming en discussie over de betekenis van interetnisch contact in het voortgezet onderwijs. Als het het geval is dat leerlingen uit een minderheidsgroep op zwarte scholen negatiever denken over autochtonen, remmen zwarte scholen niet alleen de sociaaleconomische integratie van minderheden af doordat zij vaak slechtere schoolresultaten behalen. Zwarte scholen houden dan de ook de sociaal culturele integratie van groepen jonge minderheden tegen, omdat hier minder contact plaats vindt wat zou kunnen resulteren in een negatievere houding hebben ten opzichte van autochtonen. Dit onderzoek is van belang zodat hier meer duidelijkheid over ontstaat. De interesse gaat hierbij primair uit naar de interetnische relaties op gesegregerde of gemengde scholen.

2. Probleemstelling

2.1 Doelstelling en relevantie

Uit de literatuur komt naar voren dat er een relatie bestaat tussen interetnisch contact en stereotype beeldvorming (Allport, 1954; Pettigrew, 1998). Een soortgelijk onderzoek is binnen Nederland nog niet gedaan, ook zijn soortgelijke onderzoeken vaak vanuit het perspectief van de dominante groep gedaan. Met de huidige concentraties van bepaalde groepen in het Nederlandse onderwijs is het belangrijk te weten wat de gevolgen van etnische segregatie zijn. Etnische segregatie houdt in dat de verdeling van bevolkingsgroepen in het onderwijs ongelijkmatig is, wat tot het bestaan van witte en zwarte scholen leidt (Brassé & Krijnen, 2005). Getracht wordt een bijdrage te leveren aan de kennisvorming en discussie over de betekenis en gevolgen van interetnisch contact in het voortgezet onderwijs.

Dit onderzoek heeft zowel een wetenschappelijke als een maatschappelijke relevantie. Zo kan dit onderzoek gebruikt worden in beleid over de etnische segregatie in het onderwijs. Het contact tussen autochtone en allochtone leerlingen is aan het afnemen doordat deze leerlingen niet gelijkmatig gespreid zijn over de Nederlandse scholen. Dit komt door onder andere ruimtelijke segregatie en de witte vlucht. Wanneer er meer bekend is over beeldvorming van allochtone leerlingen over autochtonen en de relatie met interetnisch contact kan hier mogelijk een beleidsaanbeveling op volgen. Het levert ook praktisch bruikbare informatie op voor andere initiatieven binnen scholen waarbij gewerkt kan worden naar meer contact tussen leerlingen met verschillende achtergronden om de beeldvorming over elkaar te verbeteren. Wanneer de contacttheorie ook voor minderheden blijkt te gelden kunnen er bijvoorbeeld (uitwisseling)projecten opgezet worden tussen diverse scholen, zodat leerlingen met diverse achtergronden elkaar beter kunnen leren kennen.

Naast de maatschappelijke relevantie in dit onderzoek bestaat de wetenschappelijke relevantie uit de kennis die dit onderzoek oplevert over het effect van interetnisch contact op beeldvorming vanuit het oogpunt van minderheden. Er is nog te weinig bekend over het effect van interetnisch contact op beeldvorming vanuit een minderheidsgroepering in Nederlands. Er is al veel onderzocht en geschreven over het effect van interetnisch contact op beeldvorming, maar het grootste gedeelte van de studies die omtrent dit onderwerp bestaan zijn vanuit de dominante groep onderzocht (Allport, 1954; Chadwick et al., 1971; Pettigrew, 1998). Doordat er in dit onderzoek

vanuit de minderheidsgroep wordt onderzocht zal dit iets nieuws toevoegen aan de al bestaande resultaten over dit onderwerp. De onderliggende vraag in dit onderzoek is of allochtone leerlingen wanneer zij meer contact hebben met autochtonen een positievere beeldvorming over hen hebben.

2.2 Interdisciplinaire ASW-benadering

De opleiding ASW richt zich vanuit een interdisciplinaire benadering op actuele sociale vraagstukken. Hierbij zijn individu en samenleving verweven met elkaar. Dit onderzoek zal vanuit de ASW benadering uitgevoerd worden, wat inhoudt dat het onderzoek interdisciplinair van aard is. Er wordt gewerkt vanuit diverse disciplines, waarbij de sociale psychologie centraal staat. De theorieën over contact en beeldvorming die in dit onderzoek gebruikt worden komen uit de sociale psychologie. Tevens wordt er gekeken vanuit contextuele benaderingen, de klas wordt namelijk gebruikt als context voor het onderzoek. Deze manier van benaderen wordt in de sociologie vaak toegepast, waardoor er een sociologische invalshoek in het onderzoek aanwezig is. Er wordt dan ook gebruik gemaakt van een brede literatuurlijst, uit bijvoorbeeld de vakgebieden sociologie, migrantenstudies en sociale psychologie.

2.3 Vraagstelling

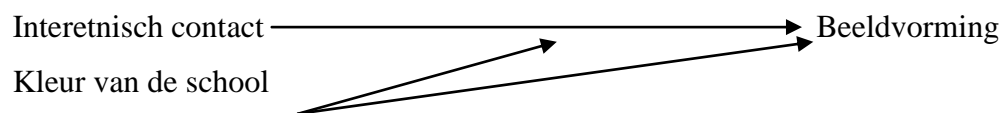
De vraagstelling in dit onderzoek is als volgt: ‘In welke mate beïnvloedt interetnisch contact op middelbare scholen de beeldvorming van etnische minderheden over autochtonen?’ Er wordt gekeken of persoonlijk interetnisch contact een rol speelt in de oordelen van etnische minderheden over de dominante groep. Voorspellende factoren als de mate van contact met autochtonen zijn van belang. Hierbij wordt er ook nog ingegaan op de schoolcontext: heeft negatieve beeldvorming te maken met de kleur van de school waar de leerling op zit? Wanneer meer inzicht verkregen is over het effect van interetnisch contact op beeldvorming van etnische minderheden over autochtonen, kan dit een belangrijke rol spelen in het publieke debat in Nederland.

De volgende deelvragen zullen gebruikt worden:

1. Heeft de kleur van de school invloed op beeldvorming over autochtonen?
2. Hoe hangt interetnisch contact samen met de beeldvorming van allochtone leerlingen over autochtone Nederlanders?
3. Is er een verschil in het effect van interetnisch contact op een zwarte school op beeldvorming vergeleken met interetnisch contact op een witte of gemengde school?

In een model ziet dit er als volgt uit:

Het hoofddoel van de theoretische verantwoording die volgt is inzicht te krijgen in de eerdere onderzoeken die zijn gedaan over de invloed van interetnisch contact op beeldvorming. Hierbij wordt gekeken of dit geldt vanuit het minderhedenperspectief. Verder zal er beschreven worden wat er naar voren komt uit eerdere studies die zijn verricht vanuit het minderhedenperspectief en vanuit de schoolcontext.

3. Theoretische verantwoording

3.1 Beeldvorming

Beeldvorming neemt binnen deze theoretische verantwoording een belangrijke plaats in. Beeldvorming is een mentaal proces waarbij men zichzelf en anderen bepaalde kenmerken toedicht. De omgeving van een mens wordt onbewust vormgegeven door het mentale beeld dat iemand van een ander heeft. Beeldvorming wordt vaak onderzocht aan de hand van de concepten stereotypen en vooroordelen (Gijssberts & Dagevos 2004; Hagendoorn & Linssen, 1991; Smelik, 1999; Warmenbol 2007). Het hebben van negatieve typering kan maatschappelijke gevolgen hebben. Het uitspreken van deze negatieve gedachten over bepaalde groepen kan gemoederen hoog doen oplopen en op den duur kan dit leiden tot een negatieve spiraal in bejegening van bepaalde groepen in de samenleving. Ook kan men gewend raken aan negatieve stereotypen. Hierdoor worden ze gemakkelijk nog negatiever en kunnen er processen als uitsluiting van bepaalde groepen uit voortkomen (Shadid, 1994). In de volgende paragraaf wordt ingegaan op stereotype beeldvorming. Vervolgens wordt kort uitgelegd welke factoren beeldvorming kunnen beïnvloeden.

3.1.1 Stereotype beeldvorming

Stereotypen kunnen zowel positief als negatief zijn, in tegenstelling tot vooroordelen: deze zijn enkel negatief (Allport, 1954). Allport definieert stereotypen als: *'An exaggerated belief associated with a category. Its function is to justify (rationalize) our conduct in relation to that category'* (Allport, 1954). Hiermee wordt bedoeld dat stereotypen overdreven gedachten zijn over een bepaalde groep. Stereotype beelden over groepen in de maatschappij kunnen gevolgen hebben. Hierdoor kunnen bijvoorbeeld spanningen tussen autochtonen en allochtonen ontstaan waardoor de etnische segregatie verder kan doorzetten. Doordat stereotypen zowel positief als negatief kunnen zijn zal beeldvorming in dit onderzoek onderzocht worden met behulp van stereotypen. Hiermee kan namelijk niet alleen gekeken worden of interetnisch contact een rol speelt bij het meer of minder negatief denken over andere groepen, ook kan nagegaan worden of het hebben van interetnische vriendschappen leidt tot het positiever oordelen over de andere groep.

Waargenomen verschillen spelen vaak een rol in de beeldvorming van minderheden. Dit verschil kan per groep en situatie anders zijn. Er kunnen bijvoorbeeld verschillen

op economisch of cultureel gebied zijn. Over het algemeen is er weinig echt waar van stereotypen. Wanneer iemand als ‘ander’ gezien wordt, minimaliseert hij de verschillen die binnen de andere groep bestaan. Hierdoor worden verschillen tussen de eigen en andere groep gemaximaliseerd (Sniderman & Hagendoorn, 2007).

3.1.2 Beïnvloeding van beeldvorming

Het hebben van een negatief dan wel positief stereotype beeld kan beïnvloed worden door meerdere factoren. Het bestaan van meer negatieve ideeën over personen of groepen hangt onder andere af van de context waarin mensen leven en de individuele kenmerken die zij hebben. Opleidingsniveau blijkt een belangrijke voorspeller te zijn van negatieve opvattingen over minderheden (Billiet et al., 1996). Dit wordt vaak verklaard doordat autochtonen die lager in de samenleving staan meer moeten ‘concurreren’ met minderheden om bijvoorbeeld een baan. Dit wordt de competitie- of concurrentiehypothese genoemd (Warmenbol, 2007). Om verschillen veroorzaakt door opleidingsniveau binnen het empirische deel van het onderzoek zoveel mogelijk uit te sluiten, zal het onderzoek binnen één niveau van het voortgezet onderwijs verricht worden.

De andere belangrijke factor die beeldvorming beïnvloedt is contact. De contacthypothese gaat er van uit dat onbekend onbemind maakt: wanneer contact tussen autochtonen en etnische minderheden ontbreekt zal negatieve beeldvorming optreden (Gijberts & Dagevos, 2005). Op zwarte scholen zijn de contactmogelijkheden tussen autochtonen en minderheden kleiner, wat invloed kan hebben op opvattingen over elkaar. Daarnaast kan het ook nog zo zijn dat contact in de context van een zwarte school een ander effect heeft dan in de context van een witte of gemengde school. De gevolgen van gebrek aan interetnisch contact zijn ernstig omdat de kennis van elkaars culturen dan gebaseerd wordt op generalisaties en vooroordelen (Shadid, 1994). De contacttheorie zal in de volgende paragraaf toegelicht worden.

3.2 De contacttheorie

Halverwege de twintigste eeuw werd de contacttheorie door verschillende psychologen en sociologen voor het eerst geformuleerd. Meest invloedrijk is de theorie ontwikkeld door Gordon Allport. In *The Nature of Prejudice* ontwikkelde Allport (1954) de geconditioneerde contacthypothese. Het onder bepaalde condities

bij elkaar brengen van individuen die tot verschillende etnische groepen behoren, kan leiden tot afname van wederzijdse vooroordelen. De contacttheorie van Allport is één van de invloedrijkste benaderingen van de sociale psychologie om intergroeps relaties te begrijpen (Molina & Wittig, 2006).

De set van condities die Allport in 1954 heeft geformuleerd zijn nog steeds van belang. De eerste conditie houdt in dat er een gelijke status tussen de groepen dient te zijn. Als dit wordt toegepast binnen de context waar het contact plaats vindt kunnen attitudes tussen leden van etnische groepen verbeterd worden. De tweede conditie houdt in dat aanhoudend contact en de gelijke status van dit contact bevordert kan worden door institutionele ondersteuning. Het groepscontact moet positief gesteund worden door de omgeving. De derde conditie houdt in dat er naar gemeenschappelijke doelen gewerkt moet worden door middel van samenwerking. Wanneer groepen van elkaar afhankelijk zijn voor het bereiken van dezelfde doelen zal er een noodzakelijke samenwerking plaatsvinden, wat de basis is voor een wederzijdse positieve beoordeling. De vierde en laatste conditie zegt dat het contact diepgaand moet zijn en er mogelijkheden moeten zijn elkaar te leren kennen (*acquaintance potential*). Relaties waarbij een emotionele band ontstaat geven aanzet tot een positieve beeldvorming. Dit soort contact kan leiden tot een gemeenschappelijke, overkoepelende identiteit.

Contact tussen individuen uit verschillende sociale groepen hoeft volgens Allport niet altijd een positief gevolg te hebben. Zo kan oppervlakkig contact de vorming van vooroordelen stimuleren. Dit is als volgt te verklaren: wanneer er terloopse contacten plaatsvinden, kan er geen volledig beeld van de ander worden gecreëerd. Dit kan wellicht op een zwarte school het geval zijn. Het beeld van de ander wordt verder ingevuld met ervaringen, kennis en opvattingen. Deze kennis komt niet tot stand op basis van kennis over de andere persoon, maar komt tot stand door opvattingen die over de andere groep heersen. Na de aanname dat de persoon bij een bepaalde groep hoort worden kenmerken aan de persoon toegekend (stereotypering). Wanneer de kenmerken van deze groep negatief zijn wordt de perceptie van deze persoon dus ook negatief aldus Allport (1954). Bij diepgaander contact tussen personen uit verschillende groepen kunnen vooroordelen juist afnemen. Hierbij zijn de percepties over de andere persoon vollediger en is het dus niet nodig om ze aan te vullen met informatie over de groep waar de andere tot behoort (Allport, 1954).

Volgens Pettigrew en Tropp (2006) hoeven de condities van Allport echter niet aanwezig te zijn. Ze zijn niet essentieel voor het doen afnemen van vooroordelen, toename van interetnisch contact volstaat. De stelling van Allport dat interetnisch contact zonder zijn condities tot problemen leidt wordt hier dus ook verworpen. Wel ondersteunen zijn condities het proces richting positief interetnisch contact, positieve beeldvorming en wederzijds begrip (Pettigrew & Tropp, 2006). De contacttheorie blijft echter één van de belangrijkste theorieën uit de sociale psychologie en de meeste studies bevestigen dat contact een positief effect heeft op beeldvorming (Forbes, 1997; Hamberger & Hewstone, 1997; Pettigrew, 1998; Pettigrew & Tropp, 2006).

3.2.1 De contacttheorie vanuit de context van de school

Over de relatie tussen interetnisch contact en beeldvorming is in verschillende contexten onderzoek gedaan. Er zijn studies naar opvattingen van autochtonen in verschillende contexten gedaan, zoals op nationaal en buurt niveau. In sommige contexten komt de contacttheorie beter uit dan in andere, dit kan te maken hebben met de condities die gelden voor de contacttheorie (Pettigrew, 1998). In dit onderzoek zal naar de context van de school gekeken worden, waar reeds eerdere onderzoeken naar zijn gedaan. In dit hoofdstuk wordt besproken of de condities van Allport in een klas lijken te gelden en vergeleken met wat er in eerdere studies op scholen naar voren is gekomen.

3.2.2 Eerdere onderzoeken op scholen

De eerder besproken condities gelijke status, institutionele ondersteuning, gemeenschappelijke doelen en diepgaand contact van Allport (1954) lijken te gelden in de context van een klas. De school is dus een ideale context aangezien de condities hier vaak aanwezig zullen zijn. Aangezien dit onderzoek zich binnen scholen af zal spelen gaat de aandacht uit naar de onderzoeken die zich ook op scholen en klassen gericht hebben. Verschillende studies bevestigen het positieve effect van interetnisch contact op beeldvorming binnen de context van de school. Zo is er op een Junior en Senior high school in het Noord-Westen van de Verenigde Staten een onderzoek gedaan waaruit blijkt dat de contactmogelijkheden in gemengde klassen de houding van witte leerlingen ten opzichte van zwarte leerlingen positief beïnvloedt. Resultaten van zwarte leerlingen over witte leerlingen zijn hier echter niet geanalyseerd waardoor

het niet duidelijk is of dit ook vanuit de minderheidsgroep geldt (Chadwick et al., 1971). Molina en Wittig (2006) hebben onder drie cohorten van een Senior High School en een groep van een Junior High School in Los Angeles onderzoek verricht naar afname van vooroordelen. Hieruit blijkt dat de mogelijkheid om elkaar te leren kennen, het zogenaamde *acquaintance potential* een zeer belangrijke conditie is voor het afnemen van vooroordelen. Etnische menging binnen een school met de mogelijkheid tot het bouwen van vriendschap is als betrouwbare voorspeller te noemen voor de afname van vooroordelen over de andere groep (Molina & Wittig, 2006). Dit wordt ondersteund door het *personalization model* van Brewer en Miller (1984), dat stelt dat om een afname van vooroordeel te creëren het essentieel is dat mensen uit verschillende groepen eerst met elkaar op een individueel niveau omgaan. Zo zijn er nog meerdere studies waaruit blijkt dat interetnische menging op scholen een positieve invloed heeft op de beeldvorming over de andere etnische groep (Eshel & Dicker, 1995; Phinney et al., 1997). Uit deze onderzoeken komt naar voren dat hoe gunstiger leerlingen de contactmogelijkheden op hun school beoordelen, des te minder sterk de vooroordelen zijn tegenover andere etnische groepen (Gaertner et al., 1994). Ook interetnische één op één samenwerking binnen de klas beïnvloedt de wederzijdse beeldvorming positief (Luiz & Krige, 1981). Al deze onderzoeken zijn divers van opzet en verschillende onderzoekers stellen dat meegenomen moet worden wat de leerlingen buiten de school meekrijgen, om de resultaten goed te kunnen begrijpen. Er lijkt een sterker effect te zijn van interetnisch contact op beeldvorming wanneer Allports condities aanwezig zijn (Tropp & Prenovost, 2007).

Er zijn echter ook enkele studies op scholen verricht die de contacttheorie niet bevestigen. Een voorbeeld hiervan zijn de onderzoeken verricht onder leerlingen op Israëliëse scholen (Amir et al., 1978; 1979). Uit deze onderzoeken is gebleken dat interetnisch contact en de etnische samenstelling van de klas geen statistisch verband vertoont met attitudeveranderingen van de leerlingen. In een onderzoek in Zuid-Afrika en Zimbabwe bleek dat ook hier de contactsituatie op de diverse scholen geen positieve invloed had op de beeldvorming die de verschillende groepen over elkaar hadden (Bradnum et al., 1993). Meerdere soortgelijke onderzoeken tonen aan dat er geen verband is tussen interetnisch contact en beeldvorming op scholen (McClenahan et al., 1996; Wagner et al., 1989). Dit kan te maken hebben met de landen waar de onderzoeken zich in hebben afgespeeld; in Israël en Afrika liggen de verhoudingen

tussen etnische groepen anders dan in landen als de Verenigde Staten en Nederland. Het ontbreken van condities van Allport kan hier ook een belangrijke rol bij spelen.

3.3 De contacttheorie vanuit het minderhedenperspectief

Bestaande onderzoeken over de relatie tussen interetnisch contact en beeldvorming zijn hoofdzakelijk vanuit het perspectief van de dominante groep gedaan. In dit onderzoek zal vanuit het minderhedenperspectief naar de dominante groep worden gekeken. Om deze reden zal kort besproken worden welke onderzoeken reeds vanuit het minderhedenperspectief gedaan zijn.

Er is niet veel onderzoek gedaan naar opvattingen van minderheden over autochtonen in Nederland. Zo zijn er in *Rapportage Minderheden 2003* enkele gegevens gepresenteerd die slechts beschrijvend zijn (Van Praag, 2003). Hieruit komt naar voren dat minderheden autochtonen redelijk vriendelijk, gezellig, netjes en hulpvaardig, maar niet gastvrij vinden. Dit zijn tamelijk milde stereotyperingen. Er is nog weinig bekend over het effect van contact op beeldvorming vanuit minderheden binnen Nederland (Gijsberts & Dagevos, 2004). Om deze reden zal er in dit onderzoek expliciet rekening worden gehouden met persoonlijk interetnisch contact van minderheden.

Uit een studie in Israël waar opvattingen ook vanuit de minderheden zijn onderzocht, blijkt dat de minderheden hun opvattingen na een jaar op een gemengde school niet veranderden (Amir et al., 1978). Ook in Zuid-Afrika laten de leerlingen die tot de minderheidsgroep behoren een hoge mate van voorkeur voor de eigen groep zien (Bradnum et al., 1993). Onderzoeken die gaan over beeldvorming vanuit de meerderheidsgroep en de minderheidengroep, laten verschillen in de resultaten zien (Eshel & Dicker, 1995). Pettigrew en Tropp (2005) hebben een meta-studie gedaan over het effect van interetnisch contact op beeldvorming, hierin zijn 142 studies van 1940 tot 2005 meegenomen waar vanuit minderhedenperspectief gekeken is. Hieruit komt naar voren dat de relatie tussen interetnisch contact en vooroordelen zwakker is bij een minderheidsgroep vergeleken met een dominante groep, hoewel het effect wel positief is. Pettigrew en Tropp zijn nog niet in staat uit te leggen door welk proces dit zwakkere verband veroorzaakt wordt.

In dit onderzoek wordt ook gekeken of het effect van contact op beeldvorming verschilt per kleur van de school. Hier is nog geen onderzoek naar gedaan, wel is er vergelijkbaar onderzoek gedaan over buurten. In studies over het effect van contact in

buurten bleek het effect van contact op beeldvorming in verschillende buurten te variëren. Het effect van contact op beeldvorming wordt van minder belang in buurten waar veel minderheden wonen (Gijsberts & Dagevos, 2005). Contact leidt wel tot minder vooroordelen over autochtonen in minderhedengroepen, maar bij een erg hoge concentratie van minderheden in een buurt wordt dit effect van minder groot belang. Hieruit is op te maken dat contacten in geconcentreerde wijken er minder toe doen in de beeldvorming van allochtonen over autochtone Nederlanders. Doordat er geen informatie beschikbaar is of dit op scholen ook geldt, zal in dit onderzoek exploratief gekeken worden of dit ook geldt in de context van de school.

3.4 Conclusies

In dit theoretisch kader is een overzicht gegeven van de theorieën die relevant zijn om de invloed van interetnisch contact op beeldvorming te begrijpen. Daarnaast is besproken waarom het belangrijk is dit vanuit het minderhedenperspectief te onderzoeken. Nu zullen de conclusies en de consequenties voor het empirische deel van het onderzoek besproken worden. Hierin zullen de hypothesen gegeven worden die in het empirische deel van het onderzoek getoetst zullen worden.

Zoals eerder naar voren is gekomen zal beeldvorming binnen dit onderzoek bekeken worden door middel van stereotypen. Stereotype opvattingen over een andere groep kunnen zowel positief als negatief zijn. In het empirische deel van dit onderzoek zal hier dan ook mee gewerkt worden, aangezien er zo niet alleen negatieve opvattingen onderzocht worden, maar ook positieve opvattingen centraal komen te staan. De mate van interetnisch contact heeft een grote invloed op het hebben van de beeldvorming over de andere groep (Allport, 1954; Forbes, 1997; Hamberger & Hewstone, 1997; Pettigrew, 1998; Pettigrew & Tropp, 2006).

De vraag is of de contacttheorie ook voor minderheden in Nederland geldt, aangezien de meeste onderzoeken over de dominante groep gaan (Gijsberts & Dagevos, 2004) en Pettigrew en Tropp (2005) hebben gevonden dat de contacttheorie bij minderheden zwakker is. Het onderzoek zal plaatsvinden in de context van een school. Studies die al in deze context gedaan zijn, laten verschillende resultaten zien maar vaak wordt de contacttheorie bevestigd (o.a. Eshel & Dicker, 1995; Gaertner et al., 1994; Molina & Wittig, 2006; Phinney et al., 1997). Echter zijn veel van deze studies uit het perspectief van de dominante groep gedaan (o.a. Chadwick et al., 1971). Voortkomend uit de studies die wel het minderhedenperspectief meegenomen hebben

in combinatie met de contacttheorie van Allport, is het waarschijnlijk te stellen dat minderheden die meer contact hebben met leden uit de dominante groep, een positievere beeldvorming over hen hebben. Er zal tevens gekeken worden of op zwarte scholen contact een andere betekenis heeft dan op witte of gemengde scholen, aangezien dit in wijken het geval is.

Op basis van dit theoretisch kader zijn hypothesen opgesteld die getoetst zullen gaan worden. Het verband waar hierop gefocust wordt is de mate en aard van contact tussen allochtone en autochtone leerlingen enerzijds en de beeldvorming over autochtonen anderzijds. Na het toetsen van de hypothesen in het empirische gedeelte kunnen deze deelvragen beantwoord worden.

De hypothesen zijn gebaseerd op de deelvragen en luiden als volgt:

1. Allochtone leerlingen op witte of gemengde scholen zullen waarschijnlijk positiever over autochtonen oordelen dan allochtone leerlingen op zwarte scholen. Wanneer er meer mogelijkheden binnen de school zijn om leden van de andere etnische groep te leren kennen is de kans groter dat zij minder vooroordeel hebben over de andere groep. Beeldvorming zal dus positiever zijn wanneer allochtone leerlingen makkelijk in contact kunnen komen met autochtone Nederlanders. Op zwarte scholen behoort meer dan 80% van de leerlingen tot een minderheidsgroep en hierdoor zijn contactmogelijkheden voor allochtonen met autochtonen kleiner, waardoor er op zwarte scholen minder interetnisch contact plaats zal vinden tussen allochtonen en autochtonen. Op witte scholen zullen allochtone leerlingen juist meer mogelijkheden hebben om contact te hebben met Nederlanders en zal de beeldvorming hier dus positiever zijn dan op zwarte scholen.

2. Wanneer allochtone leerlingen meer contact met autochtonen hebben zullen zij een positievere beeldvorming over autochtonen hebben dan wanneer er weinig of geen contact plaatsvindt met autochtonen. Deze hypothese komt voort uit de contacttheorie, die luidt dat meer interetnisch contact tot minder vooroordelen, dus een positievere beeldvorming leidt (Allport, 1954). Er wordt verwacht dat respondenten die meer interetnisch contact hebben, hoger zullen scoren op positieve beeldvorming en lager

op negatieve beeldvorming vergeleken met de respondenten die minder interetnisch contact hebben.

3. De hypothese hierbij luidt dat interetnisch contact op een zwarte school minder belangrijk zal zijn dan contact op een witte of gemengde school. Uit eerder onderzoek blijkt dat interetnisch contact in zwarte wijken er minder aan toe doet (Gijsberts & Dagevos, 2005), hieruit volgt de verwachting dat dit op zwarte scholen ook het geval zal zijn.

Deze theoretische verantwoording heeft bevindingen opgeleverd die in het belang zijn van het verdere verloop van het onderzoek. Zo zijn er hypothesen opgesteld die in het empirische deel van het onderzoek getoetst zullen worden. Als het werkelijk zo is dat allochtone leerlingen op zwarte scholen een negatievere beeldvorming over autochtonen hebben doordat er minder interetnisch contact plaatsvindt, zal dit belang hebben voor de samenleving. Deze vraag is met de theorie deels nog niet helemaal beantwoord omdat op dit terrein nog te weinig onderzocht is vanuit minderheden. De behoefte naar een nieuw onderzoek dringt zich op. De hypothesen zullen met de verzamelde data getoetst worden. In de rapportage zullen de onderzoeksresultaten gepresenteerd worden en de resultaten van leerlingen op verschillende scholen vergeleken worden.

4. Methodologische verantwoording

Het doel van dit onderzoek is te achterhalen of de contacttheorie ook geldt vanuit een minderhedengroep in Nederland. Een kwantitatieve benadering is van belang om hier generaliseerbare uitspraken over te kunnen doen. In dit hoofdstuk zal eerst de het onderzoeksinstrument, de selectie van de onderzoekseenheden en de steekproef besproken worden. Hierna volgt een overzicht van de verschillende variabelen die in het onderzoek zijn meegenomen. Tot slot wordt kort ingegaan op de dataverzameling en analyse.

4.1 Onderzoeksinstrument

Voor de definitieve vragenlijst is een pre-test gehouden onder vier middelbare scholieren, waarvan één van Turkse en drie van Nederlandse afkomst. Naar aanleiding hiervan zijn de vragen bijgesteld zodat deze voor VMBO leerlingen begrijpbaar zijn. In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een vragenlijst uit drie delen. Allereerst is er om achtergrondkenmerken gevraagd, vervolgens zijn indicatoren om beeldvorming te meten aan bod gekomen en tot slot is het interetnisch contact van de respondent gemeten. Deze volgorde is gehanteerd zodat de leerlingen zelf geen verband zouden leggen tussen interetnisch contact en beeldvorming. Het invullen van deze vragenlijst duurde ongeveer tien minuten en is te vinden in bijlage 1. In de meeste klassen is gebruik gemaakt van een combinatie van de vragenlijst met een andere vragenlijst van een collega. Het invullen van deze vragenlijst duurde ongeveer twintig minuten. De vragenlijsten zijn afgenomen tijdens verschillende lessen zoals mentoruur, maatschappijleer en Nederlands. De vragenlijsten zijn klassikaal afgenomen, waardoor in een korte tijd een hoog aantal respondenten behaald kon worden.

4.1.1 Selectie van onderzoekseenheden

Er zijn verschillende afdelingsleiders van middelbare scholen per mail of telefoon benaderd of zij mee wilden werken aan het onderzoek. De leerlingen van de afdelingsleiders die hier positief op reageerden zijn de onderzoekseenheden geworden. Er is dus niet bewust gekozen voor een soort leerling, wel is er rekening mee gehouden verschillende typen scholen mee te laten doen aan het onderzoek zodat bij de resultaten naar het effect van de etnische samenstelling van de school gekeken

kan worden. Zo liggen de scholen door het hele land en zitten er witte, gemengde en zwarte scholen tussen. Er is gekozen voor VMBO onderwijs omdat allochtone leerlingen vaak doorstromen naar VMBO onderwijs en zo een zo hoog mogelijke populatie bereikt kon worden.

4.1.2 De steekproef

De vragenlijst is op negen scholen door totaal 432 leerlingen ingevuld. Hieruit is een selectie genomen van in totaal 243 niet-westerse allochtone jongeren. Onder de westerse allochtonen en autochtonen is de vragenlijst ook afgenomen, deze worden echter binnen dit onderzoek niet meegenomen. Alle resultaten die nu besproken zullen worden gaan dus uitsluitend over de niet-westerse allochtonen. De respondenten hebben een leeftijd tussen de 14 en 19 jaar oud, met een gemiddelde leeftijd van 14,88 jaar (zie tabel 1). De steekproef bestond voor de helft uit jongens en de helft uit meisjes. De vragenlijst is klassikaal afgenomen op negen middelbare scholen in Nederland. De scholen stonden in Amsterdam, Amstelveen, Culemborg, Duiven, Nieuwegein, Rotterdam en Zaandam. De scholen zijn onderverdeeld naar kleur, waarbij geldt dat een school wit is wanneer er meer dan 80% autochtonen op zitten, en zwart is wanneer er meer dan 80% niet-westerse allochtonen opzitten (Schnabel et al., 2005). De scholen die hiertussen scoren behoren tot de gemengde scholen. Van de respondenten zit de grootste groep op een zwarte school (68,3%), gevolgd door de gemengde school (27,2%) en de witte school (4,5%). Alle respondenten zitten op het moment van afname in het derde leerjaar van het VMBO. Hiervan volgt 2,1% de basisberoepsgerichte leerweg, 2,5% de kaderberoepsgerichte leerweg, 36,6% de gemengde en theoretische leerweg en 58,8% de theoretische leerweg. De niet-westerse allochtonen waar binnen dit onderzoek naar gekeken zal worden hebben verschillende etnische achtergronden. De grootste groep bestaat uit Turken (30,9%), gevolgd door Marokkanen (22,6%), Surinamers (8,6%), en Antillianen (4,9%). Verder heeft 15,2% van de respondenten een gemengde etniciteit en is 17,7% van overige niet-westerse afkomst, zoals bijvoorbeeld Afghaans, Braziliaans of Ghanees. Naast de etnische verscheidenheid binnen de steekproef worden er ook verschillende talen gesproken bij de respondenten thuis. Het grootste percentage respondenten spreekt thuis vooral Nederlands en een andere taal (33,7%), gevolgd door Nederlands (24,3%), Turks (18,1%), Marokkaans of Berbers (9,1%), Surinaams of Antilliaans (4,1%), Engels (0,8%), of een andere taal (9,5%).

4.1.3 Interetnisch contact

Met interetnisch contact wordt bedoeld het hebben van informele of formele contacten met mensen die niet tot de eigen etnische groep behoren. Interetnisch contact is de onafhankelijke variabele binnen dit onderzoek. Er zijn verschillende vragen in de vragenlijst opgenomen om dit te meten. De belangrijkste vragen voor interetnisch contact waren de vragen ‘In welke mate heb je contact met Nederlanders op school?’ en ‘In welke mate heb je in het dagelijks leven contact met Nederlanders, dus ook buiten je school?’ Hierbij waren vijf antwoordcategorieën, namelijk: (1) Ik ken geen autochtone Nederlanders, (2) Geen of nauwelijks contact, (3) Oppervlakkig contact, (4) Redelijk wat contact, (5) Verder gaand contact. Hier stonden ook zinnen achter om ervoor te zorgen dat de respondenten de antwoorden gelijkwaardig zouden opvatten. Bij bijvoorbeeld ‘Verder gaand contact’ stond ‘we komen bij elkaar over de vloer’. Deze vragen zijn in eerder onderzoek gebruikt (Gijsberts & Dagevos, 2005). Er wordt ook gevraagd naar het aantal beste vrienden van dezelfde etnische achtergrond met een maximum van 5. Verder wordt er gevraagd naar met wie er meer contact plaatsvindt binnen de school en in de vrije tijd. Hier konden de leerlingen op antwoorden dat dit (1) binnen de eigen etnische groep was, (2) met verschillende etnische groepen of (3) met een andere etnische groep. Er is nog een vraag opgenomen in de vragenlijst over het hebben van een partner van een andere of dezelfde etnische achtergrond, echter zijn hier veel missings (56,4%). Dit valt te verklaren doordat jongeren op deze leeftijd vaak nog geen relatie hebben, daarom is besloten deze vraag niet mee te nemen in de analyse.

Vanuit bovenstaande vragen zijn twee schalen gecreëerd door middel van een factoranalyse. De eerste schaal bestaat uit de twee vragen die gaan over met welke groep er meer contact plaats vindt plus de vraag het aantal vrienden met dezelfde etnische achtergrond. De tweede schaal bestaat uit de twee vragen over in welke mate er contact is met Nederlanders. Om vast te stellen of de gehanteerde vragen als een schaal geïnterpreteerd mogen worden is voor de afzonderlijke schalen door middel van Cronbachs Alpha (α) de interne betrouwbaarheid bepaald. Een waarde van $\alpha = 0$ betekent dat er geen samenhang is tussen de vragen van een item, een waarde van $\alpha = 1$ betekent dat de vragen van de items elkaar totaal overlappen. Een α van minimaal 0,6 is gewenst (‘t Hart et al, 2005). De eerste schaal heeft een te lage α , namelijk 0.362. Wanneer het aantal vrienden van dezelfde etnische achtergrond verwijderd

wordt uit deze schaal krijgt deze schaal een α van 0.66. Om deze reden is het aantal etnische vrienden uit deze schaal gelaten. De twee schalen die er vervolgens zijn om contact te meten hebben een α van 0.68 (In welke mate contact met Nederlanders) en 0.66 (Met welke etnische groep meer contact). De α van deze schalen zitten dus beide boven de 0.6 wat op een goede betrouwbaarheid wijst. Van de derde variabele die het aantal vrienden van de eigen etnische achtergrond meet kan geen α worden berekend doordat deze variabele slechts uit één item bestaat. Deze vraag is in SPSS omgecodeerd naar het aantal vrienden van een andere etnische achtergrond, zodat alle antwoorden van de contact schalen dezelfde richting op gaan, namelijk des te hoger het antwoord is des te meer contact met Nederlanders er plaatsvindt. In totaal zijn er dus twee schalen gecreëerd, beide bestaand uit twee items, en wordt één item los meegenomen in de analyse.

4.1.4 Beeldvorming

In dit onderzoek is beeldvorming de afhankelijke variabele. In dit onderzoek zal gewerkt worden met stereotypen, deze kunnen zowel positief als negatief zijn. De operationalisering van dit concept komt voort uit bestaande vragenlijsten over beeldvorming. In eerdere vragenlijsten over beeldvorming worden eigenschappen genoemd waarop de respondent door middel van een lage of hoge waarde kan aangeven of hij het hier mee eens is (o.a. Hagendoorn, 1998). Dit zijn de volgende eigenschappen: beleefd, eerlijk, gastvrij, gezellig, hulpvaardig, netjes, verdraagzaam, vriendelijk, bemoeizuchtig, egoïstisch, gierig, lui, onbetrouwbaar, wantrouwig en gesloten. Deze eigenschappen zijn overgenomen in de vragenlijst om beeldvorming te meten. Naast deze eigenschappen zijn er enkele meer extremere eigenschappen overgenomen uit een vragenlijst over een onderzoek naar beeldvorming onder Antillianen, namelijk crimineel, gewelddadig en relschoppers (Heijes, 2004). Deze laatste eigenschappen vormen samen één schaal, doordat zij extreem negatief en op geweld gericht zijn. De respondent moest op een schaal van 0 t/m 100 aangeven of hij vond dat de eigenschap bij Nederlanders paste. Deze manier van antwoorden door middel van een ‘gevoelsthermometer’ wordt vaker gebruikt (o.a. Phalet et al., 2000). Naast de eigenschappen is er gevraagd naar de houding tegenover Nederlanders in de eigen woonplaats, op school en in het algemeen. Bij deze vraag waren vijf antwoordcategorieën, van zeer positief tot en met zeer negatief. Om te toetsen of de items hetzelfde construct meten is een factoranalyse uitgevoerd. De factoranalyse

heeft de stereotypen verdeeld in groepen die min of meer hetzelfde meten. Hieruit zijn de volgende schalen gekomen:

Schaal 1: *Positieve stereotypering*: beleefd, eerlijk, gastvrij, gezellig, hulpvaardig, netjes, verdraagzaam, vriendelijk.

Schaal 2: *Negatieve stereotypering*: bemoeizuchtig, egoïstisch, gierig, lui, onbetrouwbaar, wantrouwig.

Schaal 3: *Extreem negatieve stereotypering*: crimineel, gewelddadig, relschoppers.

Schaal 4: *Houding tegenover Nederlanders*: houding tegenover Nederlanders op eigen school, houding tegenover Nederlanders in eigen woonplaats, houding tegenover Nederlanders in het algemeen.

Aangezien 'gesloten' nergens bij schijnt te horen is besloten deze variabele te verwijderen. Ook is van alle schalen de Cronbach's Alpha berekend om naar de betrouwbaarheid van de schalen te kijken. Alle schalen hebben een α tussen de 0.74 en de 0.88, hieruit blijkt dat de schalen betrouwbaar zijn om mee verder te werken.

4.1.5 Controlevariabelen

Naast de besproken variabelen zijn er controlevariabelen meegenomen in het onderzoek. Het gaat hier om de leeftijd van de respondent, het geslacht van de respondent, het aantal jaren dat de respondent in Nederland woont, het geboorteland van de vader van de respondent, het geboorteland van de moeder van de respondent, de taal die thuis het meest gesproken wordt en het opleidingsniveau van de vader en van de moeder. Het opleidingsniveau van de ouders bleek voor veel respondenten te moeilijk om te beantwoorden, daarom is deze variabele uit de verdere analyse gehaald. Door het geboorteland van de vader en moeder van de respondent kon de etniciteit van de respondent bepaald worden. Allereerst is er een onderscheid gemaakt tussen autochtonen, westerse allochtonen en niet-westerse allochtonen. Alleen wanneer beide ouders in Nederland geboren zijn kan iemand tot de groep autochtonen behoren. Wanneer minimaal één van de ouders uit een niet-westers land komt, hoort de respondent bij de groep niet-westerse allochtonen. Vervolgens is de groep niet-westerse allochtonen verdeeld in Turks, Marokkaans, Surinaams, Antilliaans, overig niet-westers en gemengd. De groep overig niet-westers is afkomstig uit ongeveer dertig verschillende niet-westerse landen. Voor de voertaal konden de respondenten

uit verschillende talen kiezen welke zij hiervan thuis het meest spreken: Nederlands, Turks, Engels, Marokkaans of Berbers, Surinaams of Antilliaans, anders of evenveel Nederlands als een andere taal. In de multiple regressie zal meegenomen worden of de respondenten die thuis vooral Nederlands spreken anders zullen scoren dan respondenten die vooral een andere taal spreken. Naast deze achtergrondvariabelen die door de leerlingen verkregen zijn, zijn na afloop van de data verzameling enkele achtergrondvariabelen toegevoegd. Dit zijn kleur van de school, het type VMBO, en of de school islamitisch was. Doordat het aantal niet-westerse allochtonen op witte scholen erg laag was (11 respondenten) is er besloten de witte en gemengde scholen samen tegenover de zwarte scholen te zetten. Deze worden dus meegenomen als de dummy's 'zwarte school' en 'niet-zwarte school', waarbij totaal 166 respectievelijk 77 respondenten zitten. Of de school dan wel of niet islamitisch is, is toegevoegd aangezien tussen de respondenten van de islamitische school niet één autochtone respondent zat, en hiermee gekeken zal worden of deze school anders scoort dan de andere scholen. De andere scholen hebben een christelijke of een openbare achtergrond. Tijdens het invoeren van de resultaten van de islamitische school viel erg op dat de respondenten hier positief over Nederlanders scoorden, wat in de regressie bevestigd wordt. Ook is een interactievariabele gecreëerd door middel van de mate van contact met Nederlanders te vermenigvuldigen met de kleur van de school. Hiermee wordt gekeken of het contact dat een leerling op een witte of gemengde school heeft een even belangrijke rol voor beeldvorming speelt als het contact dat een leerling op een zwarte school heeft.

4.1.6 Gemiddelde waarden

De ingevulde vragenlijsten zijn ingevoerd in het programma SPSS 16.0. Hierbij is na het controleren van de voorwaarden en het geven van beschrijvende statistieken voornamelijk gebruik gemaakt van een correlatiematrix en multiple regressie. In tabel één zijn de gemiddelde scores op belangrijke variabelen te zien.

Tabel 1: Beschrijvende statistieken

	N	Minimum	Maximum	Gem	SD
Positieve stereotypering	239	0	100	54.9	20.88
Negatieve stereotypering	239	0	100	55.4	19.04
Extreem negatieve stereotypering	239	0	100	35.7	24.33
Houding tegenover Nederlanders	242	1	5	3.6	.89
Mate van contact met Nederlanders	241	1	5	3.5	.98
Met welke groep meer contact	241	1	3	1.7	.51
Aantal vrienden andere etnische achtergrond	239	0	5	1.6	1.62

De gemiddelde waarden vertellen iets over de algemene verdeling van de beeldvorming- en contactschalen. Bij de schaal Positieve stereotypering is te zien dat de gemiddelde waarde van positieve stereotypering over Nederlanders 54.85 is bij de groep niet-westerse allochtonen. Bij een gelijke verdeling in de dataset tussen mensen die het hier helemaal niet mee eens of juist helemaal wel mee eens zouden zijn, zou deze waarde 50 zijn. De respondenten in de dataset van dit onderzoek hebben dus een iets positievere beeldvorming dan het gemiddelde van de schaal. Echter scoren zij ook bovengemiddeld voor negatieve stereotypering. Wat opvalt is dat de respondenten aanzienlijk lager scoren op de extreem negatieve stereotypen vergeleken met de negatieve stereotypen (35.7 respectievelijk 55.4). Dit kan komen doordat de extreem negatieve stereotypen meer criminele eigenschappen zijn, zoals crimineel en gewelddadig. De negatieve stereotypen zijn wat milder en hebben meer kenmerken van persoonlijkheid. Ook op de houding tegenover Nederlanders scoren de respondenten bovengemiddeld.

Bij de vragen over contact is te zien dat alle mogelijke antwoorden gebruikt zijn. Er zijn dus ook respondenten die hebben geantwoord geen autochtone Nederlanders te kennen. Bij met welke groep meer contact en het aantal vrienden van andere etnische

achtergrond scoren de respondenten lager dan het gemiddelde van de antwoordmogelijkheden. Alleen bij de mate van contact met Nederlanders scoren zij weer bovengemiddeld. De respondenten hebben dus niet veel contact met mensen van andere etnische achtergrond en hebben veel vrienden met dezelfde etnische achtergrond. Zij geven echter wel aan redelijk wat contact te hebben met Nederlanders.

5. Resultaten

In vorig hoofdstuk zijn de beschrijvende statistieken van belangrijke variabelen binnen dit onderzoek aan bod gekomen. In deze bespreking van de resultaten zal voornamelijk aandacht worden besteed aan de correlaties en de resultaten van de meervoudige regressieanalyse.

5.1 Correlaties

Tabel twee laat een correlatiematrix zien van de belangrijkste variabelen. In de tabel is voor elke variabele de sterkte van het verband en de significantie weergegeven. Uit de correlatiematrix blijkt dat er een samenhang is tussen de verschillende variabelen en schalen. Allereerst zullen de correlaties tussen de afhankelijke variabelen besproken worden, hierna volgen de correlaties tussen de onafhankelijke variabelen en tot slot zullen de correlaties tussen de afhankelijke en de onafhankelijke variabelen besproken worden.

5.1.1 Correlaties tussen de afhankelijke variabelen

De variabelen die gebruikt zijn om beeldvorming te meten hangen sterk samen met elkaar ($p < .01$). Hiervan hangt enkel de extreem negatieve stereotypering niet significant samen met houding ten opzichte van Nederlanders, de P zit hier echter dicht tegen de significantiegrens van $p < .05$ aan (.054). Wat opvalt is dat positieve stereotypering een negatieve relatie heeft met negatieve stereotypering en extreem negatieve stereotypering. Dit kan verklaard worden doordat deze variabelen een andere richting op toetsen. De positieve stereotypering meet de positieve gedachtes waarbij geldt hoe hoger des te positiever, terwijl bij de negatieve stereotypen geldt hoe hoger des te negatiever de gedachtes. Doordat de negatieve stereotypen niet omgecodeerd zijn klopt het dat er hier een negatieve samenhang in de correlatiematrix te vinden is. Dit geldt tevens voor de variabelen houding tegenover Nederlanders en negatieve stereotypering. De correlatie tussen negatieve stereotypering en extreem negatieve stereotypering is het grootst (.429). Deze relatie houdt in dat de respondenten die hoog scoren op negatieve stereotypering, over het algemeen ook hoger zullen scoren op de extreem negatieve stereotypering. Op basis van deze correlaties mag geconcludeerd worden dat de vier afhankelijke variabelen sterk met

elkaar samenhangen, hoewel de factor analyse aangeeft dat ze niet precies hetzelfde meten. Ze zullen daarom los van elkaar onderzocht worden.

5.1.2 Correlaties tussen de onafhankelijke variabelen

De mate van contact met Nederlanders hangt sterk samen met de schaal die meet met welke etnische groep meer contact is (.289), net als met het aantal vrienden van een andere etnische groep (.221). Ook is er een sterke samenhang tussen de groep waar meer contact mee is en het aantal vrienden van een andere etnische groep, deze correlatie is het grootst (.438). Op basis van deze correlaties mag ook hier geconcludeerd worden dat de drie onafhankelijke variabelen sterk met elkaar samenhangen.

5.1.3 Correlaties tussen de afhankelijke en de onafhankelijke variabelen

In de correlatiematrix is te zien dat er één onafhankelijke variabele met drie afhankelijke variabelen significant samenhangt. De onafhankelijke variabele mate van contact met Nederlanders hangt significant samen met positieve stereotypering (.273), negatieve stereotypering (-.149) en houding tegenover Nederlanders (.127). De mate van contact met Nederlanders hangt het sterkst samen met positieve stereotypen. Dit betekent dat wanneer iemand meer contact heeft met Nederlanders, hij meer positieve stereotypen over Nederlanders zal hebben. Ook zal hij dan een positievere houding tegenover Nederlanders hebben. Iemand die minder contact heeft met Nederlanders zal juist meer negatieve stereotypen over Nederlanders hebben, maar niet meer extreem negatieve stereotypen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat wanneer iemand minder contact heeft met Nederlanders, hij negatiever zal denken over Nederlanders, maar niet extreem negatiever. Bij meer contact met Nederlanders denken de respondenten juist positiever. Om dit te bevestigen zal verder worden gekeken naar de meervoudige regressieanalyses.

Tabel 3: Correlaties

	Positieve stereotypering	Negatieve stereotypering	Extreem negatieve stereotypering	Houding tegenover Nederlanders	Mate van contact met Nederlanders	Met welke groep meer contact	Aantal vrienden andere etnische achtergrond
Positieve stereotypering	1						
	239						
Negatieve stereotypering	-,394**	1					
	,000						
	239	239					
Extreem negatieve stereotypering	-,185**	,429**	1				
	,004	,000					
	239	239	239				
Houding tegenover Nederlanders	,286**	-,314**	-,125	1			
	,000	,000	,054				
	239	239	239	243			
Mate van contact met Nederlanders	,273**	-,149*	-,109	,127*	1		
	,000	,022	,095	,049			
	237	237	237	241	241		
Met welke groep meer contact is	,110	,059	,029	,051	,289**	1	
Groep waar meer contact mee is	,091	,368	,659	,432	,000		
	237	237	237	241	240	241	
Aantal vrienden andere etnische achtergrond	,117	-,050	-,035	-,044	,221**	,438**	1
	,073	,445	,593	,495	,001	,000	
	235	235	235	239	238	237	239

** Correlatie is significant voor $p < .01$ (2-zijdig).

* Correlatie is significant voor $p < .05$ (2-zijdig).

5.2 Multipele regressie

In deze laatste fase van de analyse is gebruik gemaakt van een multipele regressie. Hierbij wordt gekeken naar de onafhankelijke effecten van de variabelen. De regressie wordt vier maal uitgevoerd, aangezien er vier variabelen zijn die beeldvorming meten. De data is bij een enkele variabele gehercodeerd, waardoor een hogere score op de regressievergelijking staat voor een hogere score op de beeldvorming variabelen. Bij positieve stereotypering en houding tegenover Nederlanders betekent een hogere score dus een positievere beeldvorming, bij negatieve stereotypering en extreem negatieve stereotypering betekent een hogere score ene negatievere beeldvorming.

5.2.1 Positieve stereotypering

Allereerst wordt gekeken naar het verband tussen alleen de kleur van de school en positieve stereotypering. Dit verband blijkt niet significant te zijn. Leerlingen op een zwarte school scoren dus niet significant anders op positieve beeldvorming dan leerlingen op een niet-zwarte school. Vervolgens zijn de groep waar meer contact mee is, de mate van contact met Nederlanders en het aantal vrienden van een andere etnische achtergrond aan het model toegevoegd. Hierbij wordt gecontroleerd voor de kleur van de school. Nu verschilt de zwarte school wel significant van de niet-zwarte school ($B=8.952$, $p<.05$). Leerlingen afkomstig van zwarte scholen scoren volgens dit model dus wel significant hoger op positieve beeldvorming vergeleken met leerlingen afkomstig van witte of gemengde scholen, wanneer gecontroleerd wordt voor de mate van contact. Dit betekent dat respondenten met een gelijke mate van contact op een zwarte school hoger scoren dan op een witte of gemengde school. Er is dus nu wel een effect van de kleur van de school naar voren gekomen. Dit effect werd onderdrukt omdat de respondenten op zwarte scholen waarschijnlijk minder contacten hebben met Nederlanders. Verder heeft de mate van contact met Nederlanders hier een significant effect ($B=6.532$, $p<.01$), wat betekent dat de leerlingen die diepgaander contact met Nederlanders hebben positiever scoren op positieve beeldvorming. Vervolgens zijn aan het model de controlevariabelen geslacht, voertaal, geboorteland, islamitische school en etniciteit toegevoegd. Geen van deze achtergrondvariabelen bleek een significant effect te hebben, behalve het zitten op een islamitische school ($B=10.123$, $p<.05$). Respondenten die op een islamitische school zitten zijn bij een gelijke mate van contact dus positiever over Nederlanders dan respondenten die niet op een islamitische school zitten. Ook blijven de effecten van de mate van contact met

Nederlanders ($B=7.193$, $p<.01$) en de kleur van de school ($B=6.886$, $p<.05$) significant. Het effect van de kleur van de school is niet te wijten aan het feit dat sommige respondenten op een islamitische school zitten, aangezien hiervoor gecontroleerd is. Wel wordt het effect kleiner door te controleren voor islamitische school. Hierna wordt nog de interactie tussen de mate van contact met Nederlanders en de kleur van de school toegevoegd in de multiële regressie. Deze interactie blijkt niet significant te zijn. Dit is ook te zien aan de R^2 , die maar met 1% omhoog gaat bij het toevoegen van de interactie in het model. De mate van contact met Nederlanders heeft dus een positief effect op positieve stereotypering, ongeacht de kleur van de school. De mate van contact met Nederlanders is het meest bepalend is voor een hogere score op positieve stereotypering over Nederlanders, dit effect is sterker dan de kleur van de school of islamitische school. Verder scoren leerlingen op zwarte en islamitische scholen bij een gelijke mate van contact positiever op positieve beeldvorming dan leerlingen op witte en gemengde scholen. De R^2 van dit gehele model is 0.188, wat inhoudt dat positieve stereotypering voor 18,8% verklaard wordt door alle variabelen die in de regressie meegenomen zijn.

Tabel 3. Multiële regressie van de afhankelijke variabele positieve stereotypering

	1A	1B	1C	1D
Constant	51.124(2.401)**	25.008(6.369)**	30.840(9.537)**	26.868(11.979)*
Zwarte school (0/1)	5.708(2.918)	8.952(2.871)**	6.886(3.043)*	13.103(11.719)
Met welke etnische groep meer contact		-.179(2.975)	-1.199(3.187)	-1.349(3.204)
De mate van contact met Nederlanders		6.531(1.468)**	7.193(1.539)**	8.321(2.568)**
Aantal vrienden andere etnische achtergrond		.887(.898)	-.037(.922)	-.083(.927)
Jongen (0/1)			2.176(2.712)	2.229(2.718)
Respondent spreekt thuis vooral Nederlands (0/1)			5.484(3.362)	5.552(3.370)
Respondent is in Nederland geboren (0/1)			-4.665(3.670)	-4.689(3.677)
Islamitische school (0/1)			10.123(4.468)*	9.508(4.613)*
Turks (0/1)			-5.953(5.505)	-5.924(5.514)
Marokkaans (0/1)			-4.758(5.512)	-4.652(5.524)
Antilliaans (0/1)			-10.322(7.269)	-10.498(7.287)
Overige niet-westers (0/1)			-1.779(5.624)	-1.918(5.639)
Gemengde etniciteit (0/1)			.873(5.526)	.862(5.535)
Interactie mate van contact met zwarte school				-1.673(3.046)
R^2	.016	.116	.187	.188

* $p<.05$; ** $p<.01$

5.2.2 Negatieve stereotypering

In de multiële regressie voor negatieve stereotypering zijn dezelfde variabelen meegenomen als in het eerder besproken model voor positieve stereotypering. De kleur van de school heeft geen significant effect op negatieve stereotypering. Wanneer de drie contact variabelen aan het model worden toegevoegd zijn er wel effecten te zien. Hier is een significant effect te zien bij de groep waar meer contact mee is ($B=5.623$, $p<.05$) en bij de mate van contact met Nederlanders ($B=-3.987$, $p<.01$). Respondenten die dus meer contact hebben met mensen van een andere etnische groep scoren hoger op negatieve stereotypering. Respondenten die meer contact hebben met Nederlanders scoren juist lager op negatieve stereotypering, zij zijn dus positiever. De kleur van de school heeft hier nog steeds geen significant effect. Wanneer de achtergrondvariabelen toegevoegd worden vervalt het significante effect van de groep waar meer contact mee is, het effect van de mate van contact met Nederlanders blijft ($B=-3.889$, $p<.01$). Ook ontstaat hier een effect van de voertaal ($B=-8.196$, $p<.05$). Respondenten die thuis vooral Nederlands praten, scoren significant lager op negatieve stereotypering dan respondenten die thuis vooral een andere taal praten. De respondenten die zelf thuis Nederlands praten denken dus minder negatief over Nederlanders. Wanneer op alle variabelen gecontroleerd wordt en de interactie dus aan het model is toegevoegd, geeft alleen de variabele voertaal thuis nog een significant effect ($B=-8.114$, $p<.05$). Dit houdt in dat wanneer de respondent thuis vooral Nederlands spreekt, hij minder hoog scoort op negatieve stereotypering. Dit model laat dus andere resultaten zien dan bij positieve stereotypering, waar de mate van contact in de gehele multiële regressie significant blijft. De R^2 van dit model is 0.128, wat inhoudt dat de negatieve stereotypering voor 12,8% verklaard wordt door de onafhankelijke variabelen.

Tabel 4. Multipele regressie van de afhankelijke variabele negatieve stereotypering

	1A	1B	1C	1D
Constant	55.711(2.222)**	62.994(6.082)**	72.592(9.077)**	67.796(11.396)**
Zwarte school (0/1)	-.521(2.701)	-2.578(2.742)	-3.290(2.896)	4.219(11.149)
Met welke etnische groep meer contact		5.623(2.841)*	4.802(3.033)	4.620(3.048)
De mate van contact met Nederlanders		-3.987(1.402)**	-3.889(1.464)**	-2.526(2.443)
Aantal vrienden andere etnische achtergrond		-.827(.858)	-.738(.877)	-.794(.882)
Jongen (0/1)			2.187(2.581)	2.252(2.586)
Respondent spreekt thuis vooral Nederlands (0/1)			-8.196(3.200)*	-8.114(3.206)*
Respondent is in Nederland geboren (0/1)			-2.485(3.493)	-2.513(3.498)
Islamitische school (0/1)			-3.284(4.253)	-4.027(4.389)
Turks (0/1)			-6.479(5.240)	-6.442(5.246)
Marokkaans (0/1)			-8.885(5.246)	-8.757(5.255)
Antilliaans (0/1)			8.311(6.918)	8.099(6.933)
Overige niet-westers (0/1)			-5.743(5.353)	-5.911(5.365)
Gemengde etniciteit (0/1)			-1.631(5.259)	-1.644(5.265)
Interactie mate van contact met zwarte school				-2.021(2.898)
R2	.000	.043	.126	.128

*p<.05; **p<.01

5.2.3 Extreem negatieve stereotypering

De kleur van de school heeft geen significant effect op extreem negatieve stereotypering. Als contact wordt toegevoegd, heeft de mate van contact met Nederlanders wel een significant effect ($B=-3.632$, $p<.05$). Dit houdt in dat de respondenten die meer contact met Nederlanders hebben, minder extreem negatief over Nederlanders denken. Dit effect verdwijnt echter wanneer de achtergrondvariabelen toegevoegd worden. Hier komt wel een significant effect van geslacht voor in de plaats ($B=9.007$, $p<.01$). Wanneer de interactie wordt toegevoegd blijft geslacht het enige significante effect ($B=9.196$, $p<.01$). Geslacht is als dummy variabele meegenomen, waarbij meisjes als 0 en jongens als 1 gecodeerd zijn. Aangezien er een positief verband is, houdt dit in dat jongens significant hoger scoren op extreem negatieve stereotypering dan meisjes. Jongens denken dus extreem negatiever over Nederlanders vergeleken met meisjes. Het maakt dus niet uit of je contact met Nederlanders hebt, en op welke school je zit voor de extreem negatieve stereotypering. Het is dus niet zo dat respondenten die geen contact met Nederlanders hebben extreem negatief over Nederlanders gaan denken. In deze multipelle regressie

is de R^2 0.120, wat inhoudt dat de extreem negatieve stereotypering voor 12% verklaard wordt door de meegenomen variabelen.

Tabel 5. Multipele regressie van de afhankelijke variabele extreem negatieve stereotypering

	1A	1B	1C	1D
Constant	37.956(2.822)**	45.259(7.813)**	40.971(11.664)**	26.971(14.577)
Zwarte school (0/1)	-3.711(3.431)	-5.583(3.521)	-6.131(3.722)	15.786(14.260)
Met welke etnische groep meer contact		4.709(3.649)	.417(3.898)	-.112(3.898)
De mate van contact met Nederlanders		-3.632(1.801)*	-2.046(1.882)	1.931(3.124)
Aantal vrienden andere etnische achtergrond		-7.42(1.102)	-.899(1.127)	-1.061(1.128)
Jongen (0/1)			9.007(3.317)**	9.196(3.308)**
Respondent spreekt thuis vooral Nederlands (0/1)			-2.010(4.112)	-1.771(4.101)
Respondent is in Nederland geboren (0/1)			3.782(4.489)	3.700(4.474)
Islamitische school (0/1)			-.688(5.465)	-2.856(5.614)
Turks (0/1)			-6.723(6.733)	-6.618(6.710)
Marokkaans (0/1)			1.306(6.742)	1.680(6.722)
Antilliaans (0/1)			17.395(8.890)	16.776(8.867)
Overige niet-westers (0/1)			3.247(.6.879)	2.757(6.862)
Gemengde etniciteit (0/1)			-1.984(6.758)	-2.023(6.735)
Interactie mate van contact met zwarte school				-5.900(3.706)
	.005	.027	.109	.120

* $p < .05$; ** $p < .01$

5.2.4 Houding tegenover Nederlanders

De kleur van de school heeft geen significant effect op de houding tegenover Nederlanders. Na het toevoegen van contact heeft de kleur van de school ($B = .254$, $p < .05$) net als de mate van contact met Nederlanders wel significant effect op de houding tegenover Nederlanders ($B = .243$, $p < .01$). De respondenten op een zwarte school zijn bij gelijke mate van contact dus positiever over Nederlanders. Ook wanneer respondenten meer contact met Nederlanders hebben, zijn zij positiever over Nederlanders. Dit komt overeen met de resultaten van positieve stereotypering. Na het toevoegen van de achtergrondvariabelen heeft ook islamitische school effect op de houding ($B = .499$, $p < .05$). Leerlingen van de islamitische school scoren dus significant positiever op de houding tegenover Nederlanders. Het effect van de kleur van de school verdwijnt hier, en het effect van de mate van contact met Nederlanders wordt groter ($B = .286$, $p < .01$). Verder zijn enkele verschillen op te merken tussen de etnische groepen. Respondenten van een gemengde of Turkse etniciteit scoren significant hoger op de houding tegenover Nederlanders dan Surinamers ($B = .475$, $p < .05$ respectievelijk $B = .522$, $p < .05$). Wanneer andere groepen als referentiegroep gebruikt

worden zijn er geen verschillen te zien. Er zijn dus alleen verschillen tussen Turken en respondenten met ouders van verschillende afkomst ten opzichte van Surinamers, niet tussen andere groepen. Na het toevoegen van de interactie blijkt deze ook in deze multiële regressie geen significant effect te hebben. De overige effecten blijven staan. De mate van contact met Nederlanders blijkt hier dus ook een positief effect te hebben op de houding tegenover Nederlanders, ongeacht de kleur van de school. De R^2 van dit model is 0.163, wat inhoudt dat de houding tegenover Nederlanders voor 16,3% verklaard wordt door de onafhankelijke variabelen.

Tabel 6. Multiële regressie van de afhankelijke variabele houding tegenover Nederlanders

	1A	1B	1C	1D
Constant	3.456(.102)**	2.506(.274)**	1.612(.406)**	1.538(.512)**
Zwarte school (0/1)	.147(.123)	.254(.123)*	.252(.130)	.368(.501)
Met welke etnische groep meer contact		.026(.126)	.159(.133)	.157(.134)
De mate van contact met Nederlanders		.243(.062)**	.286(.065)**	.307(.109)**
Aantal vrienden andere etnische achtergrond		-.008(.038)	-.025(.039)	-.026(.039)
Jongen (0/1)			.056(.115)	.057(.115)
Respondent spreekt thuis vooral Nederlands (0/1)			.256(.143)	.257(.144)
Respondent is in Nederland geboren (0/1)			.053(.156)	.053(.156)
Islamitische school (0/1)			.510(.188)**	.499(.194)*
Turks (0/1)			.522(.235)*	.523(.235)*
Marokkaans (0/1)			.344(.235)	.346(.236)
Antilliaans (0/1)			-.018(.311)	-.022(.312)
Overige niet-westers (0/1)			.194(.240)	.191(.240)
Gemengde etniciteit (0/1)			.475(.235)*	.474(.235)*
Interactie mate van contact met zwarte school				-.031(.130)
	.006	.075	.163	.163

* $p < .05$; ** $p < .01$

6. Conclusie

In dit hoofdstuk zal op basis van de resultaten een antwoord op de probleemstelling van dit onderzoek geformuleerd worden. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: In welke mate beïnvloedt interetnisch contact op middelbare scholen de beeldvorming van etnische minderheden over autochtonen? Deze hoofdvraag zal beantwoord worden aan de hand van de deelvragen. Bij het beantwoorden van deze deelvragen zullen zowel de literatuur als de onderzoeksresultaten gebruikt worden.

Deelvraag 1: Heeft de kleur van de school invloed op beeldvorming over autochtonen?

Verwacht was dat leerlingen op witte scholen positiever denken over Nederlanders dan leerlingen op zwarte scholen. Allochtonen op een witte school komen veel in aanraking met Nederlanders en zullen hierdoor een positievere beeldvorming over hen hebben. Uit het onderzoek is tegengesteld effect naar voren gekomen. Leerlingen van zwarte scholen blijken positiever te scoren op positieve stereotypering en houding tegenover Nederlanders dan leerlingen van gemengde en witte scholen. Dit effect kwam echter pas naar voren wanneer contact aanwezig was, omdat de respondenten op zwarte scholen waarschijnlijk minder contacten hebben met Nederlanders. Het effect van de kleur van de school werd in eerste instantie dus onderdrukt. Er is dus wel een verschil tussen respondenten van zwarte, gemengde en witte scholen op positievere stereotypering en houding tegenover Nederlanders. Wanneer zij een gelijke mate van contact met Nederlanders hebben, zijn de leerlingen op de zwarte scholen het meest positief over Nederlanders. Dit is een opvallend resultaat en tegengesteld aan de hypothese. De kleur van de school had echter geen effect op negatieve en extreem negatieve stereotypering. Er is dus geen verschil tussen respondenten van zwarte, gemengde en witte scholen op negatieve en extreem negatieve stereotypering.

Deelvraag 2: Hoe hangt interetnisch contact samen met het hebben van beeldvorming van allochtone leerlingen over autochtone Nederlanders?

Uit eerdere onderzoeken blijkt dat interetnisch contact effect heeft op beeldvorming over etnische minderheden (o.a. Allport, 1954). In dit onderzoek is getoetst of interetnisch contact ook effect heeft op beeldvorming over autochtonen. Op basis van

de theoretische verdieping werd verwacht dat interetnisch contact ook effect zou hebben op stereotype beeldvorming van etnische minderheden over autochtonen. Deze hypothese kan bevestigd worden aangezien een deel van de resultaten van dit onderzoek in lijn zijn met deze hypothese. Uit de regressieanalyse blijkt dat respondenten die meer contact met Nederlanders hebben, hoger scoren op positieve stereotypering en houding tegenover Nederlanders. Zij scoren tevens lager op negatieve stereotypering. De respondenten die in hogere mate contact met Nederlanders hebben zijn dus positiever over Nederlanders. De mate van contact heeft echter geen effect op extreem negatieve beeldvorming, dit betekent dus dat respondenten die geen of weinig contact hebben met Nederlanders niet extreem negatief over ze gaan denken. Dit zou betekenen dat jongeren die binnen de eigen groep leven toch niet extreem negatief over andere groepen gaan denken. Interetnisch contact heeft dus een positief effect op beeldvorming over Nederlanders, maar wanneer interetnisch contact ontbreekt hoeft dit niet te betekenen dat men zeer negatief over Nederlanders gaat denken.

Deelvraag 3: Is er een verschil in het effect van interetnisch contact op een zwarte school op beeldvorming vergeleken met interetnisch contact op een witte of gemengde school?

Uit de multipelle regressie is gebleken dat er geen significante verschillen zijn voor het effect van contact op beeldvorming voor leerlingen van een zwarte of niet-zwarte school. Dit is het resultaat bij alle vier de regressies en dus zowel bij positieve als negatieve beeldvorming. Kortom: contact heeft een positief effect op beeldvorming, ongeacht de kleur van de school waar de leerling vandaan komt. Dit heeft positieve gevolgen, het zegt namelijk dat interetnisch contact op een zwarte school niet van minder belang is, zoals in wijken wel het geval was. Hierdoor zal de waarde van interetnisch contact van leerlingen op zwarte scholen niet onderschat worden: het is hier even belangrijk voor beeldvorming als op een witte of gemengde school.

Hoofdvraag: In welke mate beïnvloedt interetnisch contact op middelbare scholen de beeldvorming van etnische minderheden over autochtonen?

Allochtone leerlingen die meer contact hebben met Nederlanders scoren positiever op positieve stereotypering en houding tegenover Nederlanders. Dit betekent dat wanneer niet-westerse allochtonen meer contact hebben met Nederlanders, zij ook een

positievere beeldvorming over hen hebben. Zij denken dan ook minder in negatieve stereotypen.

Uit de resultaten verkregen uit dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat de contacttheorie ook vanuit het minderhedenperspectief geldt. Uit de theoretische verantwoording bleek al dat personen uit de dominante groep al positiever over andere groepen zijn wanneer hier meer contact plaats mee vindt. Het tegenovergestelde werkt dus ook: wanneer allochtonen meer contact hebben met de dominante groep in Nederland, denken zij ook positiever over hen. Interetnisch contact heeft dus een positief effect op beeldvorming vanuit alle groepen. De kleur van de school heeft hier geringe effecten bij. Wanneer er een gelijke mate van contact is zullen de respondenten op zwarte scholen hoger scoren op positieve beeldvorming, voor negatieve beeldvorming is er echter geen verschil.

7. Discussie

De resultaten van dit onderzoek tonen enkele merkwaardige gegevens aan, en roepen ook een aantal kritische vragen op. Zo blijkt dat respondenten van een islamitische school significant hoger scoren op positieve stereotypering vergeleken met respondenten van een christelijke of openbare school. Islamitische scholen komen de laatste tijd vaak negatief in het nieuws, maar respondenten op deze scholen lijken dus erg positief te zijn over autochtonen, ondanks het feit dat zij er weinig contact mee hebben. Dit spreekt de contacttheorie tegen, wellicht kan het komen door de religieuze normen en waarden die de leerlingen hier meekrijgen. De positieve effecten op beeldvorming die bij islamitische school en zwarte school zijn waargenomen kunnen meerdere verklaringen hebben. Wellicht besteden deze scholen, doordat zij vaker in negatieve berichten komen, meer aandacht aan respect voor de medemens en heeft dit effect op hun leerlingen. Het kan ook komen doordat de condities op sommige scholen meer aanwezig waren dan op andere scholen, of doordat het contact van zowel binnen als buiten de school gemeten is. Dit is echter niet bekend dus hierbij biedt dit onderzoek een mooie aanleiding tot vervolgonderzoek over hoe het positieve effect van islamitische scholen en zwarte scholen op positieve stereotypering verklaard zou kunnen worden. Een kwalitatief onderzoek zou hierbij wellicht een aanvulling kunnen vormen op dit onderzoek.

Het effect van islamitische school is ook interessant voor de maatschappij, hiermee wordt de heersende gedachte over islamitische scholen ontkracht. Dit geldt ook voor het effect van zwarte scholen. Een respondent met gelijke mate van contact is op een zwarte school positiever dan op een witte of gemengde school. Dit kan worden meegenomen in de huidige discussie over segregatie in het onderwijs. Zwarte scholen worden al snel als onwenselijk gezien, uit dit onderzoek blijkt dat deze scholen niet slechter zijn voor de beeldvorming over de autochtone bevolking. Tevens is er geen verschil op negatieve stereotypen tussen zwarte, gemengde en witte scholen. Jongeren op zwarte scholen denken dus ook niet negatiever over autochtonen dan jongeren die op witte en gemengde scholen. De onderwijskwaliteit op zwarte scholen kan wellicht slechter zijn, de zwarte school heeft geen negatieve effecten voor beeldvorming over autochtonen. Hiermee komt de zwarte school in een ander daglicht te staan.

De respondenten zijn goed in staat geweest om de stereotypen verschillend te beoordelen. Zo was het gemiddelde van extreem negatieve stereotypen veel lager dan het gemiddelde van negatieve stereotypen. Dit zijn dus ook twee verschillende schalen geworden. De items die bij extreem negatieve stereotypen horen komen uit een onderzoek waar deze stereotypen niet voor Nederlanders ontwikkeld zijn. De ander gebruikte stereotypen zijn echter speciaal ontwikkeld voor Nederlanders, zo is 'gierig' een bekend stereotype voor de Nederlandse bevolking. De respondenten wisten dit niet maar hebben toch deze stereotypen verschillend beoordeeld, waarmee duidelijk is geworden dat de stereotypen die voor Nederlanders ontwikkeld zijn goed voor Nederlanders gelden en de overige stereotypen hier buiten vallen.

Een kritisch punt over dit onderzoek is dat de respondenten zelf hun beeldvorming en interetnisch contact hebben beoordeeld, en er dus sociaal wenselijke antwoorden bij kunnen zitten. Dit is niet gecontroleerd en hierdoor kunnen respondenten andere antwoorden geven dan wat werkelijk het geval is. In vervolgonderzoek zou gekeken kunnen worden of dit tegengegaan of onderzocht kan worden.

Daarnaast zou het zinvol zijn om in volgende onderzoeken over dit onderwerp een steekproef met grotere omvang te gebruiken. Doordat er op witte scholen weinig niet-westerse allochtonen zitten zijn er weinig respondenten van witte scholen in het onderzoek. Het verkrijgen van meer respondenten van witte scholen was buiten de reikwijdte van dit onderzoek. Het is een beperking maar deze is opgelost door witte en gemengde scholen samen te voegen. Als er de mogelijkheid zou zijn om een onderzoek te doen waarbij meer tijd en middelen aanwezig zijn kunnen er meer respondenten van witte scholen meegenomen worden in vervolgonderzoek.

De gebruikte contactvragen hebben niet allen een even sterk effect gehad in de resultaten. Vooral de vragen die de mate van contact met Nederlanders meten hebben effect gehad op beeldvorming. De vragen over het aantal vrienden van de eigen etnische groep, en met welke etnische groep de respondent het meest contact heeft, hebben weinig invloed op beeldvorming. Dit zou kunnen betekenen dat het niet van belang is of je vooral vrienden van je eigen etnische groep hebt: het maakt niet uit of je veel autochtone vrienden hebt, maar hoeveel contact je met autochtonen hebt. Dit is een belangrijk punt wat in dit onderzoek naar voren is gekomen. De oorzaak hiervan is niet te vinden binnen de resultaten van dit onderzoek, dus ook dit gegeven kan nog verder onderzocht worden om vast te stellen hoe dit geringe effect van vriendschap verklaard kan worden.

Het doel van dit onderzoek was met name het vergaren van kennis. Echter zijn de resultaten zeker bruikbaar in de praktijk. Bij het bestrijden van de verharding tussen verschillende etnische groepen in de Nederlandse samenleving, kunnen de resultaten van dit onderzoek gebruikt worden als richtlijn. Uit dit onderzoek is gebleken dat interetnisch contact vanuit verschillende groepen een positief effect heeft op beeldvorming. De behaalde resultaten zijn belangrijk, de contacttheorie wordt dus bevestigd vanuit het minderhedenperspectief in de context van de school. Een beleidsimplicatie die hieruit kan volgen is dat er meer aandacht aan interetnisch contact besteed moet worden. Om verharding van de verhoudingen in Nederland tegen te gaan, zal interetnisch contact tussen verschillende etnische groepen in de Nederlandse samenleving gestimuleerd moeten worden.

8. Referenties

- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Perseus Books.
- Amir, Y., Sharan, S., Rivner, M., Ben-Ari, R. (1978). Attitude change in desegregated Israeli high schools. *Journal of Educational Psychology*, 70:2, 129-136.
- Amir, Y., Sharan, S., Rivner, M., Ben-Ari, R., Bizman, A. (1979). Group status and attitude change in desegregated classrooms. *International Journal of Intercultural Relations*, 3, 137-152.
- Billiet, J.; Eisinga, R.; Scheepers, P. (1996). Ethnocentrism in the Low Countries. A Comparative Perspective. *New Community, European Journal on Migration and Ethnic Relations*, 3, 401-416.
- Bovenkerk, F.; Bruin, K.; Brunt, L.; Wouters, H. (1985). *Vreemd volk, gemengde gevoelens. Etnische verhoudingen in een grote stad*. Meppel/Amsterdam: Boom.
- Bradnum, M.; Niewoudt, J.; Tredoux, C. (1993). Contact and the alteration of racial attitudes in South Africa. *South Africa Journal of Psychology*, 23:4, 204-211.
- Brassé, P.; Krijnen, H. (2005) *Gescheiden of gemengd. Een verkenning van etnische concentratie op de school en in de wijk*. Utrecht: Forum.
- Brewer, M. B.; Miller, N. (1984). *Groups in contact: the psychology of groups in desegregation*. New York: Academic Press.
- Chadwick, B.; Bahr, H. M.; Day, R. C. (1971). Correlates of attitudes favorable to racial discrimination among high school students. *Social Science Quarterly*, 51:4, 873.
- Doorn, J. A. A. van; Lammers, C. J. (1962). *Moderne sociologie*. Utrecht: Het Spectrum.
- Eshel, Y.; Dicker, R. (1995). Congruence and incongruence in perceived ethnic acceptance among Israeli students. *The Journal of Social Psychology*, 135:2, 251-262.
- Forbes, H. D. (1997). *Ethnic conflict, commerce, culture and the contact hypothesis*. New Haven (Conn.): Yale University Press.
- Gaertner, S. L.; Rust, M. C.; Dovidio, J. F.; Bachman, B. A.; Anastasio, Ph. A. (1994). The contact hypothesis: the role of a common ingroup identity on reducing intergroup bias. *Small Group Research*, 25:2, 224-249.

- Gijsberts, M.; Dagevos, J. (2004). Concentratie en wederzijdse beeldvorming tussen autochtonen en allochtonen. *Migrantenstudies*, 20:3, 145-168.
- Gijsberts, M.; Dagevos, J. (2005). *Uit elkaars buurt. De invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hagendoorn, L.; Linssen, H. (1991). Nationale karakteristieken en stereotypen. In: Felling, A.J.A.; Peters, J. (red). *Cultuur en Sociale Wetenschappen. Beschouwingen en empirische studies*, 171-198. Nijmegen.
- Hagendoorn, L. (1998). Stereotypen over etnische minderheden in Nederland. In: Geuijen, C. H. M. *Werken aan ontwikkelingsvraagstukken: Multiculturalisme*, 149-165. Utrecht: Uitgeverij LEMMA BV.
- Hamberger, J.; Hewstone, M. (1997). Inter-ethnic contact as a predictor of blatant and subtle prejudice: test of a model in four West European nations. *British Journal of Social Psychology*, 26, 173-190.
- Hamers, B.; Middelkoop, van M. (2008). Gescheiden werelden in wonen, werken, en leren? In: *Jaarrapport Integratie 2008*, 163-176. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- 't Hart, H.; Boeije, H.; Hox, J. (2005). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom onderwijs.
- Heijes, C. (2004). Het stereotype voorbij. Een studie naar onbegrip, beeldvorming, en samenwerking tussen Curacaoenaars en Nederlanders in Nederland en Curacao. Amsterdam: SWP.
- Jandt, F. E. (1998). *Intercultural communication: an introduction*. Londen: Sage Publications.
- Latten, J. (2005). *Zwanger van segregatie: een toekomst van sociale en ruimtelijke segregatie?* Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Luiz, D.; Krige, P. (1981). The effect of social contact between South African white and colored adolescent girls. *The Journal of Social Psychology*, 113, 153-158.
- McClenahan, C.; Cairns, E.; Dunn, S.; Morgan, V. (1996). Intergroup friendships. Integrated and desegregated schools in Northern Ireland. *The Journal of Social Psychology*, 136:5, 549-558.
- Molina, E. L.; Wittig, M. A. (2006). Relative importance of contact conditions in explaining prejudice reduction in a classroom context: separate and equal? *Journal of Social Issues*, 62:3, 489.

- Niekerk, M. van; Sunier, Th.; Vermeulen, H. (1987). *Onderzoek interetnische relaties. Een literatuurstudie*. Rijswijk: Ministerie van WVC.
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49:1, 65.
- Pettigrew, T. F.; Tropp, L. R. (2006). A Meta-Analytic Test of Intergroup Contact Theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 751-83.
- Phalet, K.; van Lotringen, C.; Entzinger, H. (2000). *Islam in de multiculturele samenleving. Opvattingen van jongeren in Rotterdam*. Universiteit Utrecht: Ercomer.
- Phinney, J. S.; Ferguson, D. L.; Tate, J. D. (1997). Intergroup attitudes among ethnic minority adolescents: a causal model. *Child Development*, 68:5, 955-969.
- Quillian, L. (1995). Prejudice as a response to perceived group threat: Population composition and anti-immigrant and racial prejudice in Europe. *American Sociological Review*, 60, 816-860.
- RMO (2005). *Eenheid, verscheidenheid en binding: over concentratie en integratie van minderheden in Nederland*. Advies Raad van Maatschappelijke Ontwikkeling. Den Haag: SDU.
- Schnabel, P.; Leeuw, F.; van der Veen, G. (2005). *Jaarrapport Integratie 2005*. Den Haag/Voorburg: Sociaal en Cultureel Planbureau, Wetenschappelijke Documentatie- en Onderzoekscentrum, Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Shadid, W. A. R. (1994). *Beeldvorming: de verborgen dimensie bij interculturele communicatie*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Smelik, A. (1999). *Effectief beeldvormen. Theorie, analyse en praktijk van beeldvormingsprocessen*. Assen: van Gorcum.
- Snel, E.; Boonstra, N. (2005). De waarde van interetnisch contact. Een onderzoek over initiatieven en beleidsprojecten om interetnisch contact te bevorderen. In: RMO Advies *Niet langer met de ruggen naar elkaar. Een advies over verbinden*, 87-170. Den Haag: Sdu.
- Sniderman, P.; Hagendoorn, L.; Prior, M. (2004). Predisposing factors and situational triggers: exclusionary reactions to immigrant minorities. *American Political Science Review*, 98, 35-49.
- Sniderman, P.; Hagendoorn, L. (2007). *When ways of life collide: multiculturalism and its discontents in the Netherlands*. New Jersey: Princeton University Press.

- Tropp, L. R.; Prenovost, M. A. (2007). The role of intergroup contact in predicting children's inter-ethnic attitudes: evidence from meta-analytic and field studies. *Intergroup relations: an integrative developmental and social psychological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Van Praag C.S. (2003). Wederzijdse beeldvorming. In: Dagevos, J., Gijsberts, M., Praag, C., *Rapportage minderheden 2003*, 363-392. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vermeulen, B. P. (2001). *Witte en zwarte scholen. Over spreidingsbeleid, onderwijsvrijheid en sociale cohesie*. Den Haag: Elsevier.
- Wagner, U.; Hewstone, M. Machleit, U. (1989). Contact and prejudice between Germans and Turks: a correlational study. *Human Relations*, 42:7, 561-574.
- Warmenbol, L. (2007). Interetnisch contact en beeldvorming over allochtonen in gemengde stadsbuurten. Een Antwerpse case. *Migrantenstudies*, 23:4, 282-303.

9. Bijlagen

Universiteit Utrecht

Vragenlijst Beeldvorming & Contact

Beste leerling,

voor mijn onderzoek op de Universiteit Utrecht wil ik je graag een paar vragen stellen.

Deze vragenlijst bestaat uit drie onderdelen, met vragen over:

- 1) Wie jij bent
- 2) Hoe jij over Nederlanders denkt
- 3) Contacten en vriendschappen die jij hebt

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 10 minuten. Als je klaar bent blijf je zitten totdat iedereen klaar is en de vragenlijsten bij alle tafeltjes zijn opgehaald.

Let op:

- je krijgt geen cijfer voor het invullen van deze lijst;
- je antwoorden blijven geheim, ook voor je leraar/lerares, je klasgenoten en je ouders.

Alvast bedankt voor het invullen!

Jennifer Bloemberg
Student Algemene Sociale Wetenschappen
Universiteit Utrecht
J.F.Bloemberg@students.uu.nl

Hoe moet je antwoord geven?

Bij elke vraag worden meerdere antwoorden gegeven. Beantwoord de vraag door het rondje zwart te maken waar jij voor kiest. Je mag bij elke vraag maar één rondje invullen. Neem de tijd en lees de vragen goed!

Bijvoorbeeld:

Past deze uitspraak bij jou?

past helemaal
niet bij mij   past niet
erg bij mij   past wel
bij mij   past helemaal
bij mij

Mensen moeten goed naar elkaar luisteren, ook al verschillen ze van mening.

Zo invullen:

Als je het verkeerde rondje hebt ingevuld, zet dit rondje dan tussen haakjes en maak een nieuw rondje zwart.

Voorbeeld:

   ()

Succes!

Deel 1 Een paar vragen over jezelf

Mijn leeftijd is ..... jaar

1. Ik ben een:

- Jongen
- Meisje

2. Sinds wanneer woon je in Nederland?

- Sinds mijn geboorte
- Ik ben voor mijn vijfde in Nederland komen wonen
- Ik ben tussen mijn vijfde en twaalfde in Nederland komen wonen
- Ik ben na mijn twaalfde in Nederland komen wonen

3. Mijn moeder is geboren in:

- Nederland
- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Antillen
- Een ander land, namelijk:

4. Mijn vader is geboren in:

- Nederland
- Turkije
- Marokko
- Suriname
- Nederlandse Antillen
- Een ander land, namelijk:

5. Op welke school heeft je moeder gezeten?

- Geen school
- Alleen de basisschool
- De basisschool en de middelbare school
- De basisschool en de middelbare school en daarna de middelbare beroepsopleiding
- De basisschool en de middelbare school en daarna de hogere beroepsopleiding of universiteit
- Weet ik niet

6. Op welke school heeft je vader gezeten?

- Geen school
- Alleen de basisschool
- De basisschool en de middelbare school
- De basisschool en de middelbare school en daarna de middelbare beroepsopleiding
- De basisschool en de middelbare school en daarna de hogere beroepsopleiding of universiteit
- Weet ik niet

7. Welke taal wordt bij jou thuis het meest gesproken?

- Nederlands
- Turks
- Engels
- Marokkaans of Berbers
- Surinaams of Antiliaans (Papiaments, Sranantongi, Hindi)

Deel 2 Beeldvorming

Dit deel gaat over hoe jij over Nederlanders denkt. Met Nederlanders wordt 'autochtone Nederlanders' bedoeld worden, zij hebben dus ook Nederlandse ouders.

1. Wat zijn de eerste drie gevoelens/ideeën die bij je opkomen als je denkt aan een Nederlander?

-
-
-

Je kunt je een thermometer voorstellen waarop je kunt aangeven hoe je over Nederlanders denkt. Je mag iedere temperatuur tussen de 0 en 100 graden gebruiken; 100 graden betekent zeer positief en 0 graden betekent zeer negatief. Je mag zelf bepalen welke temperaturen je kiest bij de vragen.

Eerst gaan we kijken naar wat je van bepaalde groepen vindt. Geef jouw gevoelstemperatuur aan over de volgende groepen.

2. Hoe voel jij je over deze groepen?

1. Turken in Nederland:
2. Nederlanders in Nederland:
3. Irakezen in Nederland:
4. Marokkanen in Nederland:

5. Molukkers in Nederland:
6. Antillianen in Nederland:
7. Surinamers in Nederland:

Nu komen er wat stellingen over Nederlanders. De stellingen zijn gescheiden tussen positieve en negatieve eigenschappen. Allereerst gaan we kijken naar de positieve eigenschappen, hier geldt: 100 graden betekent helemaal mee eens en 0 graden betekent helemaal mee oneens.

3. Geef bij de onderstaande stellingen je gevoelstemperatuur op.

1. Nederlanders zijn gezellig:
2. Nederlanders zijn eerlijk:
3. Nederlanders zijn gastvrij:
4. Nederlanders zijn verdraagzaam:
5. Nederlanders zijn hulpvaardig:
6. Nederlanders zijn vriendelijk:
7. Nederlanders zijn beleefd:
8. Nederlanders zijn netjes:

Vervolgens gaan we kijken naar de negatieve eigenschappen. Geef hier ook je gevoelstemperatuur op, waarbij 100 graden betekent helemaal mee eens en 0 graden betekent helemaal mee oneens.

4. Geef bij onderstaande stellingen je gevoelstemperatuur op.

1. Nederlanders zijn bemoeizuchtig:
2. Nederlanders zijn wantrouwig:
3. Nederlanders zijn gierig:
4. Nederlanders zijn gesloten:
5. Nederlanders zijn crimineel:
6. Nederlanders zijn relschoppers:
7. Nederlanders zijn egoïstisch:
8. Nederlanders zijn onbetrouwbaar:
9. Nederlanders zijn lui:
10. Nederlanders zijn gewelddadig:

5. Hoe sta jij tegenover Nederlanders...	zeer positief	enigszins positief	neutraal	enigszins negatief	zeer negatief
... op je eigen school?	☐	☐	☐	☐	☐
... in je eigen woonplaats?	☐	☐	☐	☐	☐
... in het algemeen?	☐	☐	☐	☐	☐

6. Mensen kunnen zichzelf beschouwen als leden van verschillende groepen in de samenleving. De volgende vragen gaan over hoe je jezelf ziet in dit opzicht. Hoe sterk voel je je behoren tot de volgende groepen?

	helemaal niet	heel zwak	zwak	sterk	heel sterk
... Nederlanders?	☐	☐	☐	☐	☐
... Turken?	☐	☐	☐	☐	☐
... Marokkanen?	☐	☐	☐	☐	☐

Deel 3 Interetnisch contact

Dit is het vijfde en laatste onderdeel. In dit gedeelte worden vragen gesteld over Nederlanders en mensen met een andere etnische achtergrond. Met Nederlanders worden autochtone Nederlanders bedoeld, zij hebben dus ook ouders die in Nederland geboren zijn. Met mensen uit een andere etnische groep worden mensen bedoeld die wonen in Nederland, maar een andere afkomst hebben dan jij hebt. Ben jij bijvoorbeeld Turks, dan zijn Nederlanders een andere etnische groep. Ben jij bijvoorbeeld Nederlands, dan zijn Marokkanen een andere etnische groep.

1. Als je een relatie hebt, heeft je vriend of vriendin dezelfde etnische achtergrond als jij?

- Ja
- Nee, namelijk:
- Ik heb geen relatie

2. Met wie heb je binnen je school meer contact?

- Meer met mensen van mijn eigen etnische groep
- Met mensen uit verschillende etnische groepen
- Meer mensen van een andere etnische groep

3. In welke mate heb je contact met Nederlanders op je school?

- Ik ken geen autochtone Nederlanders op school
- Geen of nauwelijks contact
- Oppervlakkig contact (voorzover we elkaar kennen, groeten we elkaar)
- Redelijk wat contact (met degenen die ik ken maak ik wel eens een praatje)
- Verder gaand contact (we zien elkaar buiten school; we komen bij elkaar over de vloer)

4. In welke mate heb je in het dagelijks leven contact met Nederlanders, dus ook buiten je school?

- Ik ken geen autochtone Nederlanders
- Geen of nauwelijks contact
- Oppervlakkig contact (voorzover we elkaar kennen, groeten we elkaar)
- Redelijk wat contact (met degenen die ik ken maak ik wel eens een praatje)
- Verder gaand contact (we komen bij elkaar over de vloer)

5. Met wie heb je in je vrije tijd meer contact?

- Meer met mensen van mijn eigen etnische groep
- Met mensen uit verschillende etnische groepen
- Meer mensen van een andere etnische groep

6. Hoeveel van je vijf beste vrienden behoren tot dezelfde etnische groep als jijzelf? *Dus als je bijvoorbeeld Surinaams bent, hoeveel van je vijf beste vrienden zijn Surinaams?*

- 0   1   2   3   4   5

7. Zitten er op je school meer mensen met Nederlandse ouders of meer mensen waarvan één of beide ouders uit het buitenland komen?

- Meer mensen met Nederlandse ouders
- Ongeveer evenveel
- Meer mensen waarvan één of beide ouders uit het buitenland komen

8. Voel je je meer behoren bij de etnische groep van je ouders (bijv. Turks), of meer Nederlands?

- Helemaal Nederlands
- Meer Nederlands dan Turks / Marokkaans
- Evenveel
- Meer Turks / Marokkaans dan Nederlands
- Helemaal Turks / Marokkaans
- Mijn ouders komen niet uit Turkije of Marokko

Tot slot

Heb je nog vragen of opmerkingen over deze vragenlijst?

Einde vragenlijst.

Dit was de vragenlijst. Nogmaals, wacht tot iedereen met de vragenlijst klaar is en deze zijn opgehaald bij alle tafeltjes. Bedankt voor het invullen!

EINDE VRAGENLIJST!
